

RECENZE

**Potacs Michael – Tichý Luboš (eds). Abuse of Law.
Prague: Centre for Comparative Law of the Faculty of Law,
Charles University, 2017, 368 s.**

Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy, popredné pracovisko porovnávacej právovedy v celom bývalom Československu, sa môže oprávnene chváliť svojimi pravidelnými publikačnými výstupmi. Pre túto recenziu zhodnotíme jedno z jeho nedávnych (2017) kolektívnych diel. Ide o monografiu o zneužití práva s celkovým rozsahom 368 strán, vydanú v anglickom jazyku v česko-rakúskej spolupráci, reprezentatívne naplňajúcu podstatu a ciele porovnávacej právovedy. Monografia vskutku stelesňuje ideálny typ komparatívneho prístupu v právnej vede, nasledovaniahodný ako vzor aj pre iné pracoviská venujúce sa porovnávaniu práva. Úspešný konečný výsledok by pritom zaiste nebol možný bez poctivej organizačnej prípravy, ktorá je podmienkou *sine qua non* takejto hĺbkovej komparácie. Autori sa tak v priebehu príprav monografie stretli na dvoch seminároch a na samostatnej konferencii, aby mohli pri príprave svojich výstupov reálne a efektívne spolupracovať a o problémoch priamo diskutovať. Výsledný produkt je vďaka tomu skutočne veľmi komplexným komparatívnym poňatím fenoménu zneužitia práva, a to nielen v porovnaní česko-rakúskom, ale tiež s presahom do právnych poriadkov najvýznamnejších štátov západnej Európy, a dokonca aj Kanady (Quebec).

V rozsahu recenzie samozrejme nie je možné (a ani vhodné) obsiahnuť všetky podrobnosti monograficky spracovanej problematiky. Na tomto mieste sa preto skôr pokúsime vyjadriť k polemickým pasážam, či naopak pasážam, ktoré si zaslužia osobitné zdôraznenie a vyzdvihnutie. K nim zaujmeme vlastné, často iba subjektívne (ale vedecky objektivizované) stanovisko.

Samotná monografia je rozdelená do piatich častí. Okrem všeobecnej teoretickej časti obsahuje kapitoly radené do častí súkromného práva, verejného práva, časti ľudských práv (medzinárodného práva), a napokon poslednú časť predstavujú závery, ktoré rovnako ako úvod predostreli dvaja hlavní autori a editori celého vedeckého diela – *Michael Potacs* a *Luboš Tichý*. *M. Potacs* tiež svojím príspevkom otvoril prvú časť monografie. Vyjadruje sa v ňom k teoretickoprávnej otázke, či pri zneužití práva ide o zneužitie subjektívneho práva (*right*) alebo objektívneho práva (*law*). Má za to, že vo väčšine právnych poriadkov sa týmto konceptom rozumie zneužitie subjektívneho práva. V tom s ním možno súhlasiť, hoci generalizovať na tomto základe ešte nemožno – ako na to poukážu neskôr ďalší autori recenzovanej monografie. Iným prípadom než zneužitie práva je podľa *Potacs*a obchádzanie zákona – to vykladá ako síce formálny rozpor s objektívnym právom, ale zároveň ako naplnenie jeho účelu. Takéto definovanie obchádzania zákona sa nám však nezdá celkom výstižným, respektíve môže predstavovať iba jeden z jeho druhov, ako pozitívne prekonávanie tzv. hodnotových medzier v práve. Obchádzanie zákona je ale podľa nášho názoru vo väčšine prípadov naopak negatívnym javom, čím sa približuje k zneužitiu práva.

L. Tichý preto podľa nášho náhľadu vo svojej kapitole obchádzanie zákona definuje výstižnejšie – buď ako konanie, ktoré sa vyhýba predpokladaným právnym účinkom, ale-

bo naopak dosahuje účinky, ktoré neboli zamýšľané. Významnou a teoreticky prínosnou (čakajúcou na ďalšie rozpracovanie) je tu tiež autorova katalogizácia právnych inštitútov súvisiacich so zneužitím práva – simulácie a disimulácie, čiastočnej simulácie, nemorálneho výkonu práv, konania v zlej viere, podvodu a mobbingu, respektíve šikany.

Na uvedené myšlienky nadväzuje S. Henčeková, ktorá si kladie otázku, či je zákaz zneužitia práva právnym princípom. Navrhuje záver, že v prípadoch, kedy zákaz zneužitia práva nie je súčasťou pozitívneho práva, ale tiež v prípadoch, keď neexistuje výslovná norma (pravidlo), sa zákaz zneužitia práva správa ako právny princíp – predovšetkým preto, že sa pomeriava s inými právnymi princípmi. Autorka teda zvolila za jedno z kritérií odlíšenia princípov od iných noriem, či pravidiel, nutnosť pomeriavania princípov, čím zároveň prispieva do stálej aktuálnej diskusie o rozlíšení právnych noriem a právnych princípov.

Druhú časť monografie, zameranú na súkromné právo, otvára G. E. Kodek kapitolou o zneužití práva v občianskom práve. Zaujímavým dôkazom súčasného postsystematického právneho myslenia zrejme môže byť Kodekovo tvrdenie, že zneužitie práva je v podstate *topos* v zmysle viewegovských topík, t. j. že sa používa ako všeobecný argumentačný nástroj, bez konkrétneho a presného obsahu. Kodek však vo svojom príspevku tiež poctivo aplikuje aj porovnávaciu metódu, ktorou dospieva k záveru, že v niektorých právnych poriadkoch sa na zneužitie práva vyžaduje úmysel, inde stačí nedbanlivosť, a napokon v niektorých právnych poriadkoch sa subjektívny prvok zavinenia neskúma vôbec. Nie všade má tiež zneužitie práva rovnaký rozsah – existuje totiž niekoľko príbuzných a čiastočne sa prekrývajúcich inštitútov, na ktoré už vyššie upozornil L. Tichý.

Po občianskom práve sa následne J. Told a F. Rüffler vo svojej kapitole zamerali na zneužitie práva v obchodnom práve. Títo autori sa na pozadí konkrétnych príkladov z rakúskej obchodnoprávnej praxe vyjadrujú k už spomínanej polemike, či je zákaz zneužitia práva princípom alebo skôr interpretačnou metódou, respektíve interpretačným princípom. Odpoveď vraj závisí od toho, ako zákaz zneužitia práva vníma metodológia jednotlivých právnych odvetví a právnych poriadkov – autori tu teda zvolili možno až príliš pragmatický, málo teoretický prístup a riešenie.

M. Risak sa následne venuje problematike zneužitia práva v rámci (individuálneho) pracovného práva. Rozoznáva pritom, čiastočne rozporne s tvrdeniami M. Potacs, osobitne aj zneužitie objektívneho práva, ako tzv. inštitucionálne zneužitie. P. Hůrka sa nadväzne vo svojej kapitole venuje zákazu zneužitia práva v pracovnoprávných vzťahoch v Českej republike, kde podľa neho ide o nekodifikovaný princíp, základnú zásadu pracovného práva, čo autor presvedčivo dokazuje literatúrou aj judikatúrou.

P. J. Pipková následne v kapitole o zneužití vlastníckeho práva uvažuje nad zneužitím práva v rovine súťažného práva. Konkrétne skúma vzťah zneužitia dominantného postavenia na trhu a zneužitia práva. Autorka tu má za to, že pri zneužití dominantného postavenia ide skôr o zneužitie moci, nie práva, čím rozširuje množinu a okruh problémov, ktoré treba skúmať, i na spoločenský rozmer práva.

Časť o súkromnom práve uzatvára kapitola, v ktorej T. Troup a A. Frössel skúmajú zneužitie princípu autonómie veriteľa v konkurznom konaní, a to na škodu ostatných veriteľov. Autori tejto kapitoly tiež dominantne využívajú porovnávaciu metódu (ktorá naopak v niektorých iných príspevkoch ustupuje viac do úzadia), keď sa venujú porovnaniu aktuálnej úpravy konkurzného konania v Českej republike a v Rakúsku.

Tretia časť monografie je zameraná na verejné právo. R. Pomahač a J. Handrlíca túto časť otvárajú príspevkom k téme zneužitia správneho uváženia z perspektívy českého

administratívneho práva. Osobitne pritom možno vyzdvihnúť, že sa zamerali na teoretikmi práva zanedbávanú otázku realizácie a aplikácie správneho práva.

Obdobnou témou na príklade Rakúska sa vo svojej kapitole zaoberá *C. Fuchs*. Ako základné delenie nedostatkov v správnom uvážení približuje tzv. prekročenia a zneužitia v správnom uvážení. Objasňuje aj ich historickú genézu a rolu *H. Kelsena* a *A. Merkla* vo vývoji teórie správneho práva v Rakúsku, čím problematiku zasadzuje aj do právnohistorického a teoretickoprávneho kontextu.

Poslednou kapitolou v časti o verejnom práve je príspevok, v ktorom *P. Kamínková* a *M. Seiler* predstavujú problematiku zneužitia daňového práva v podobe vyhýbania sa daňovej povinnosti, a to v porovnaní rakúskej a českej právnej úpravy a právnej praxe. Autori k téme pristupujú vo svetle rozlíšenia tzv. vnútornej a vonkajšej teórie (vonkajšia berie do úvahy širšie spoločenské okolnosti a možné dôvody zvoleného postupu daňového subjektu, vnútorná naopak kladie dôraz len na porušenie daňových predpisov) a predstavujú test tzv. subjektívnych a objektívnych kritérií pri posudzovaní zneužitia práva v daňovom práve. Tento príspevok podľa nás možno napriek jeho tematickému obmedzeniu na daňové právo vnímať ako veľmi inšpiratívny aj pre ďalšie teoretickoprávne rozpracovanie tejto problematiky vo všeobecnej rovine.

Štvrtá časť monografie, zameraná na ľudské práva, medzinárodné právo a právo EÚ, zahŕňa tri kapitoly. *C. Wutscher* sa vo svojom texte o zneužití práva ako všeobecnom princípe práva EÚ vracia k otázke právnych princípov. Poukazuje na to, že terminológia judikatúry SDEÚ vo vzťahu k zneužitiu práva je veľmi nejednotná, keď hovorí raz o zneužití subjektívneho, inokedy objektívneho práva, a používa tiež množstvo iných označení na vyjadrenie toho istého konceptu. Judikatúra SDEÚ však podľa autorky zásadne uznáva, že ide o všeobecný právny princíp na úrovni práva EÚ. Upozorňuje tiež na to, že na účely konštatovania zneužitia práva Európskej únie vytvorila judikatúra SDEÚ dvojprvkový objektívno-subjektívny (skúmajúci úmysel) test. Z tohto príspevku tak vyplývajú odpovede právnej (súdnej) praxe na viaceré teoretikmi vyššie nastolené otázky, čo tiež môže slúžiť ako ďalší podklad pre teoretickoprávne spracúvanie konceptu zneužitia práva.

S. Maslowski vo svojom príspevku o zneužívaní sociálnej podpory migrujúcimi občanmi Európskej únie zisťuje, že skutočných zneužívateľov sociálneho systému v EÚ nie je v skutočnosti veľa, keďže podporu využívajú zväčša tí, ktorí ju naozaj potrebujú. Systém podľa nej skôr zneužívajú tí, ktorí majú dosť prostriedkov na vlastnú obživu, a napriek tomu sa domáhajú sociálnej podpory. Ide tu o tvrdenie, ktoré, v prípade, že ho podporíme relevantnými údajmi aj v podmienkach Českej (a prípadne aj Slovenskej) republiky, možno použiť dokonca i ako politický argument proti častým radikálnym vyjadreniam na našej politickej scéne. V súvislosti s práve uvedeným, v bezprostredne nasledujúcom príspevku *Ch. Bezemek* skúma zneužívanie demokracie a ľudských práv – napr. slobody združovania, či slobody prejavu – predstaviteľmi radikálnych hnutí v ich politickej činnosti. Konkrétne všeobecne aplikovateľné riešenie však nateraz neposkytuje.

Posledná, piata časť publikácie, obsahuje zhrnutie najvýznamnejších výsledkov výskumu, na čo sa spoločne podujali editori *M. Potacs* a *L. Tichý*. Tí sa na záver v otázke povahy zákazu zneužitia práva prikláňajú k myšlienke, že skutočne ide o právny princíp a príkaz k optimalizácii. Okrem toho tiež sami vyzdvihujú, že v rámci monografie upresnili terminológiu konceptu zneužitia práva a navrhli jeho dôkladnejšie odčlenenie od príbuzných konceptov obchádzania zákona, šikany a pod.

Vskutku, nimi uvedené obsahové znaky recenzovaná monografia naozaj napĺňa. Okrem toho však vykazuje aj množstvo ďalších čiastkových výsledkov, či naopak nastole-

ných problémov, na ktoré sme čiastočne poukázali v tejto recenzii. Celkovo pritom možno zásadne konštatovať príklon autorov k prístupom prekračujúcim tradičné striktné formálnopozitivistické stanoviská, poukazujúc i na rovinu princípov, interpretácie, argumentácie, a dokonca aj na kazuistické okolnosti každého prípadu a nutnosť zohľadňovať subjektívne prvky, ako podmienky správneho chápania a aplikovania konceptu zneužitia práva. Monografia je tak zároveň významným svedectvom doby – začiatku 21. storočia – ako doby postpozitivistickej. Práve komparatívna metóda nám pritom ukazuje, že s rovnakými posunmi v právnom myslení sa potýka nielen Česká (a Slovenská) republika, ale i príbuzné a blízke Rakúsko. Práve porovnávanie situácie s Rakúskom, ako historicky právne najbližším štátom (s výnimkou Slovenskej republiky) má pre českú právnu komparatistiku, ale aj pre správne chápanie vývoja práva a jednotlivých právnych inštitútov v českých podmienkach nepochybne zásadný význam. V tradícii česko-rakúskeho právoporovnávacieho výskumu preto treba nepochybne naďalej pokračovať. Na škodu pritom nie je ani skutočnosť, že niektoré z príspevkov v takýchto monografiách sú viac teoretické, a iné zase menej komparatívne, keď sa sústreďujú skôr na národnú úpravu. V celkovom kontexte monografie totiž aj takéto príspevky spĺňajú svoj porovnávací cieľ. Posudzovanou monografiou v anglickom jazyku tak Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy nielen opätovne vytýčilo cestu pre iné obdobné pracoviská, ale zároveň tiež preukázalo medzinárodnú úroveň svojej vlastnej vedeckej činnosti.

Tomáš Gábriš*

* Prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta. E-mail: gabris.tomas@gmail.com.